

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Viola Mellqvist

Barnfridsbrott och rekvisitet
bevittna

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Mariya Senyk

Termin: HT 2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material.....	6
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 BAKGRUNDEN TILL INFÖRANDET AV ETT BARNFRIDSBROTT OCH TIDIGARE REGLERING	10
2.1 Vad utgör barnfridsbrott?.....	10
2.2 Innan införandet av barnfridsbrottet	13
2.2.1 Tidigare diskussioner om en kriminalisering	13
2.2.2 Tidigare reglering	13
2.2.3 Barnkonventionen	14
2.2.4 Vägen till lagstiftningen	15
3 REKVISITET <i>BEVITTNA</i>	18
3.1 Rekvisetet <i>bevittna</i> i förarbetena	18
3.2 Praktisk tillämpning av rekvisetet <i>bevittna</i> i rättspraxis	21
3.2.1 B 10451–23	21
3.2.2 B 12254–23	22
3.2.3 B 2194–23	24
3.2.4 B 13555–23	25
4 ANALYS.....	26
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	29
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	31

Summary

The criminalization of letting children witness domestic violence entered into force in Swedish law on 1 July 2021 and is thus a relatively new offence. It is found in Section 4. Chapter 3. in the Swedish Criminal Code and means that it is now a criminal offence to expose a child to witnessing domestic violence. The purpose of the penalty provision is to notice and give legislative protection to children who are exposed to witnessing domestic violence. The consultation instances were in favor to the legislative proposal. However, some of the consultation instances were critical to the construction of the criterion of witnessing. They expressed concern that the concept was too narrow and that some children would therefore be excluded from the legal provision.

The aim of the essay is to investigate how the criterion of witnessing should be understood according to the preparatory works to the penalty provision on the offence and to examine whether the courts' application of the criterion is consistent with how it is intended to be applied. The result of the investigation shows that the courts' application of the criterion of witnessing is well in line with the statements made in the preparatory work for the penalty provision. However, it can be said that the concept is narrow and that not all situations where children experience domestic violence are covered by the penalty provision.

Sammanfattning

Barnfridsbrottet infördes i svensk rätt den 1 juli 2021 och utgör alltså ett förhållandevis nytt brott. Bestämmelsen återfinns i 4 kap. 3 § brottbalken (1962:700) (BrB) och innebär att det är straffbart att låta barn *bevittna* vissa i bestämmelsen angivna brott mellan närstående eller tidigare närstående personer till barnet. Syftet med lagstiftningen var att uppmärksamma barn som utsätts för att *bevittna* våld och hot mellan närstående och att ge dessa barn rättsligt skydd. Remissinstanserna ställde sig positiva till lagförslaget. Några remissinstanser var dock kritiska till utformningen av rekvisitet *bevittna* och menade att detta var alltför snävt och därför riskerade att inte komma att omfatta alla situationer där barn upplever våld mellan närstående.

Syftet med uppsatsen är att, med den rättsdogmatiska metoden, undersöka hur rekvisitet *bevittna* bör förstås enligt förarbetena till bestämmelsen om barnfridsbrott och utreda om domstolarnas tillämpning av rekvisitet stämmer överens med hur det är avsett att tillämpas. Utredningen visar att domstolarnas tillämpning av rekvisitet *bevittna* stämmer väl överens med de uttalanden som framgår av förarbetena till bestämmelsen. Det kan dock konstateras att begreppet är snävt och att alla situationer där barn upplever våld mellan närstående inte omfattas av bestämmelsen.

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	FN:s barnrättskommitté
BrB	Brottsbalk
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Barn som bevittnar brott mellan närstående har fram till nyligen inte haft någon given plats inom det straffrättsliga systemet. Den 1 juli 2021 infördes dock barnfridsbrottet i svensk lag. Bestämmelsen återfinns i 4 kap. 3 § BrB och innebär att barn som bevittnar vissa i paragrafen uppräknade brott får ställning som målsägande i brottmål om både gärningsmannen och den som gärningen begås mot är närstående till barnet. Detta medför att barnet har rätt till ett målsägandebiträde samt till skadestånd vid en fällande dom, något barnet inte varit berättigat till enligt tidigare lagstiftning.¹

Frågan om hur skyddet för barn som bevittnar våld i en nära relation kunde stärkas var uppe för diskussion under en längre tid innan en kriminalisering faktiskt skedde. Av flera orsaker blev en lagstiftning till slut nödvändig. Våld i nära relation är ett stort problem i samhället som innebär mycket allvarliga konsekvenser för de som drabbas, inklusive de barn som blir vittnen till gärningarna. Genom bevittnandet utsätts barnet för en typ av psykiskt våld och flera studier visar att barn som bevittnar våldsbrott löper ökad risk att drabbas av bland annat ångest och depression.² Dessutom hade FN:s barnrättskommitté (barnrättskommittén) riktat kritik mot Sverige för att svensk lagstiftning inte tillgodosåg barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).³

Regeringen beslutade under 2018 att tillsätta en utredning som fick i uppdrag att se över möjligheterna för ett utökat straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott i nära relation.⁴ I den efterföljande propositionen 2020/21:170 *Barn som bevittnar våld* lade regeringen fram ett förslag till en straffrättslig bestämmelse med vissa avgränsningar för att kriminaliseringen

¹ Prop. 2020/21:170 s. 1.

² Broberg m.fl. (2011) s. 7.

³ SOU 2019:32 s. 143 f.

⁴ Ibid. s. 3.

inte skulle bli alltför vidsträckt.⁵ Ett av rekvisiten som stadgas i bestämmelsen är att barnet ska ha bevittnat grundbrottet vilket innebär att barnet ska ha sett eller hört gärningen begås. Majoriteten av remissinstanserna invände inte mot utformningen av rekvisitet. Några remissinstanser var dock av uppfattningen att begreppet *bevittna* var alltför snävt och menade att syftet med bestämmelsen riskerade att undergrävas.⁶ Hur begreppet *bevittna* beskrivs i förarbetena och hur domstolarna har tillämpat det i rättspraxis kommer att behandlas närmare i denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna framställning är att undersöka hur rekvisitet *bevittna* bör förstås enligt förarbetena till barnfridsbrottet samt utreda om domstolarnas tillämpning av rekvisitet i rättspraxis överensstämmer med hur det är avsett att tillämpas.

För att besvara uppsatsens syfte har följande frågeställningar besvarats;

- Vad utgör barnfridsbrott och vad är bakgrunden till kriminaliseringen?
- Hur bör begreppet *bevittna* förstås enligt förarbetena och överensstämmer domstolarnas tillämpning av rekvisitet i rättspraxis med uttalandena i förarbetena?

1.3 Avgränsningar

För att besvara uppsatsens frågeställningar har vissa avgränsningar gjorts med hänsyn till den tid och det utrymme som funnits. Uppsatsen fokuserar på det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar våld och andra brottsliga gärningar mellan närstående. Av denna anledning har det skydd som finns utanför det straffrättsliga området inte behandlats. Detta gäller exempelvis 5 kap. 11 § SoL som reglerar hur barnet ska betraktas inom socialnämndens

⁵ Prop. 2020/21:170 s. 4.

⁶ Ibid. s. 23.

arbete och 11 kap. 1 § SoL som reglerar socialnämndens utredningsskyldighet.

Framställningen fokuserar på bakgrunden till införandet av barnfridsbrottet, dess rekvisit *bevittna* och hur rekvisitet har tolkats av domstolarna. Skyddet för barn som bevittnade brott före införandet av barnfridsbrottet har endast berörts kortfattat av utrymmesskäl. Av samma anledning har även frågor om preskription, gradindelning och straffskalor avgränsats. Även barnets processuella ställning ligger utanför uppsatsens syfte och frågeställningar och har därför inte behandlats. Det är sedan den 1 juli 2022 möjligt att erhålla en särskild anhörigersättning enligt 2 kap. 3 a § skadeståndslagen om en nära anhörig dödats genom brott. Denna bestämmelse har dock inget samband med barnfridsbrottet och går således utanför uppsatsens syfte och frågeställningar. Uppsatsen syftar vidare till att belysa nationell rätt och EU-straffrättsliga aspekter har därför utelämnats.

1.4 Metod och material

För att besvara uppsatsens frågeställningar har rättsdogmatisk metod använts. Den rättsdogmatiska metoden innebär att de accepterade rättskällorna studeras för att beskriva och fastställa vad som utgör gällande rätt, de lege lata.⁷ Dessa är i svensk rätt, i enlighet med rättskällelärens ordning, lagtext, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin.⁸ Då uppsatsens syfte är att fastställa innehållet i gällande rätt lämpar sig den rättsdogmatiska metoden eftersom den möjliggör en analys av hur lagstiftningen fungerar och vad detta innebär utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.

Barnfridsbrottet utgör ett relativt nytt brott i svensk rätt och de tillgängliga accepterade rättskällorna behandlar därför ämnet i begränsad omfattning. Det finns ännu inte något prejudicerande avgörande från Högsta domstolen (HD) som berör brottet varför avgöranden från hovrätterna har använts i uppsatsen. Dessa avgöranden är inte prejudicerande och har således inte

⁷ Kleineman (2018) s. 21.

⁸ Sandgren (2015) s. 44.

samma ställning som rättskälla jämfört med avgöranden från HD. De är dock av intresse för att undersöka hur gällande rätt tillämpas i praktiken.⁹

Claes Sandgren, professor vid Stockholms universitet, är av uppfattningen att även annat material än de allmänt accepterade rättskällorna, som i sig inte konstituerar gällande rätt, kan användas inom ramen för den rättsdogmiska analysen. Han menar att exempelvis underrättspraxis kan berika den rättsliga analysen genom att peka på svagheter eller argument som förbisetts i de accepterade rättskällorna.¹⁰ Dessutom anser Johan Munch, tidigare justitieråd, att en serie rättsfall från underrätterna måste tilläggas betydande vikt även vid de högre instanserna i den mån de ger uttryck för en fast praxis.¹¹

Utgångspunkten är lagtexten i bestämmelsen om barnfridsbrott. Övrig lagtext utgörs av brottsskadelagen (2014:322) och lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Utöver det har förarbetena varit viktiga källor i undersökningen, särskilt propositionen 2020/21:170 i vilken en kriminalisering av att låta barn *bevittna* våld och andra brottsliga gärningar mellan närstående föreslogs och den utredning, SOU 2019:2, som låg till grund för propositionen. Dessa ger en förståelse för bakgrunden till barnfridsbrottet och dess rekvisit *bevittna*. Vidare har källorna som använts i arbetet framför allt bestått av avgöranden från hovrätterna som diskuterar huruvida barnet har ansetts bevittnat gärningen utifrån vad som står i förarbetena till barnfridsbrottet. Juridisk litteratur på området har också använts för att besvara uppsatsens frågeställningar.¹²

Det finns totalt ca 400 avgöranden från hovrätterna i Sverige som behandlar barnfridsbrottet. För att arbetet med praxis inte skulle bli alltför omfattande har underlaget för rättsfallsundersökningen begränsats till avgöranden från 2023. Samtliga avgöranden från hovrätterna under perioden har lästs och analyserats men endast fyra av dessa avgöranden har beskrivits individuellt i

⁹ Kleineman (2018) s. 24.

¹⁰ Sandgren (2015) s. 44.

¹¹ Munck (2014) s. 205.

¹² Se avsnitt 1.5.

uppsatsen. I urvalet av vilka avgöranden som behandlats närmare har det avgörande varit i vilken mån barnets bevitnande av grundbrottet har varit det avgörande rekvisitet för om barnfridsbrott förelegat samt hur utförlig domstolen har varit i denna bedömning.

1.5 Forskningsläge

Forskningen kring barnfridsbrottet är förhållandevis begränsad eftersom detta brott är ett nytt brott i svensk rätt. Den forskning som finns tillgänglig behandlar främst de följder barn som bevitnar brott mellan närstående riskerar att drabbas av. Det saknas däremot forskning kring bestämmelsens genomslag och de problem som kan uppkomma vid den praktiska tillämpningen av bestämmelsen. Marie Wallin redogör kort för brottet i sin bok *Sexualbrotten och brotten mot kvinnor – En praktisk vägledning*.¹³ Även Mårten Schultz behandlar brottet i sin artikel 'Brottsofferersättningarnas utveckling – reflektioner utifrån ett exempel' i Svensk Juristtidning (SvJT).¹⁴

Vad gäller arbeten som behandlar rekvisitet *bevittna* är dessa få. Carolina Överlien, professor vid Stockholms universitet, har behandlat begreppet och det faktum att barn kan uppleva våld på fler sätt än att bara se eller höra det. Det kan dock anmärkas att denna bok är skriven år 2012, dvs. flera år innan barnfridsbrottet infördes.¹⁵

Med anledning av att det saknas forskning kring domstolarnas tillämpning av barnfridsbrottet med inriktning på rekvisitet *bevittna* anser jag att detta är ett ämne som är aktuellt och intressant att skriva om.

1.6 Disposition

Uppsatsens huvuddel inleds med en redogörelse av barnfridsbrottet i stort i kapitel två. Inledningsvis presenteras den lagtekniska utformningen av bestämmelsen och en översiktlig presentation av de rekvisit som konstituerar

¹³ Wallin (2022) s. 94 ff.

¹⁴ Schultz (2022) s. 754 f.

¹⁵ Överlien (2012) s. 31.

brottet. Vidare följer en presentation av tidigare diskussioner om en kriminalisering och en redogörelse av det straffrättsliga skydd som fanns före införandet av barnfridsbrottet för barn som bevittnat våld eller andra brottsliga gärningar mellan närstående. Detta för att ge läsaren kännedom om varför lagstiftaren ansåg att det var påkallat med en särskild kriminalisering av barns bevittnande av våld. I kapitlet beskrivs även vägen till kriminaliseringen för att läsaren ska förstå de överväganden som legat till grund för införandet av bestämmelsen om barnfridsbrott samt barnkonventionens betydelse för tillkomsten av bestämmelsen. För att kunna besvara uppsatsens andra frågeställning presenteras rekvisitet *bevittna* närmare i uppsatsens tredje kapitel. Kapitlet inleds med en redogörelse av hur rekvisitet bör förstås enligt förarbetena till bestämmelsen och fortsätter med exempel på rättsfall från hovrätterna där rekvisitet diskuterats. Uppsatsen avslutas i kapitel fyra med en analys som diskuterar utformningen av rekvisitet *bevittna* och dess reella effekter i rättstillämpningen.

2 Bakgrunden till införandet av ett barnfridsbrott och tidigare reglering

2.1 Vad utgör barnfridsbrott?

Barnfridsbrottet infördes i svensk rätt den 1 juli 2021 och återfinns i 4 kap. 3 § BrB. Av bestämmelsen framgår att:

Den som begår en brottslig gärning som utgör mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel [...] människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott eller ofredande [...] våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt ofredande mot barn, sexuellt ofredande, grovt sexuellt ofredande mot barn eller grovt sexuellt ofredande [...] skadegörelse eller grov skadegörelse [...] döms, om gärningen har bevitnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot för barnfridsbrott till fängelse i högst två år [...].

Barnfridsbrottet gör det straffbart att låta ett barn *bevittna* vissa uppräknade brott i 3, 4, 6 och 12 kap. BrB mellan två till barnet närstående eller tidigare närstående personer samt straffbara försök till brotten. De brott som räknas upp i bestämmelsen har bedömts vara brott som typiskt sett medför skada för barn att *bevittna* och det är därför inte nödvändigt att någon skada hos barnet kan visas. Vidare är de angivna brotten vanligt förekommande i nära relationer och av sådan karaktär att ett barn kan förstå innebörden av det som hänt.¹⁶

Utöver att det måste vara fråga om något av de i paragrafen angivna brotten måste ytterligare två objektiva rekvisit vara uppfyllda för att ansvar för barnfridsbrott ska föreligga. Barnet ska dels ha bevitnat den brottsliga gär-

¹⁶ Prop. 2020/21:170 s. 26 f.

ningen, vilket innebär att barnet har sett eller hört grundbrottet begås. Bestämmelsen innehåller dessutom ett närståenderekvisit som kräver att barnet är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och målsäganden i det brott som bevitnas.¹⁷ Bedömningen av vilken personkrets som omfattas av begreppet närstående görs utifrån barnets perspektiv. Även om barnfridsbrottet i praktiken har kommit att omfatta en något bredare personkrets kan viss ledning hämtas från hur bedömningen har gjorts i fridskränkingsbrottet. I förarbetena framhålls bland annat barnets föräldrar, bonusföräldrar, och syskon men även mor- och farföräldrar och syskon till föräldrarna kan omfattas av rekvisitet. Avgörande är om barnet kan anses ha haft en så nära relation till personen att denna utgör en omsorgsperson till barnet eller en annan person som barnet har haft en stark och känslomässig anknytning till.¹⁸

Vidare krävs för att barnfridsbrott ska föreligga att grundbrottet är styrkt på det sätt som krävs i brottmål i allmänhet. Det ska alltså finnas ett mycket nära samband mellan grundbrottet och bevitnandet för att straffansvar ska föreligga.¹⁹ Lagstiftarens utgångspunkt är därför att de två brotten bör prövas i samma rättegång. Detta eftersom en ordning där grundbrottet och bevitnandet prövas i olika rättegångar skulle kunna stå i strid med förbudet i 30 kap. 9 § RB mot att lagföras två gånger för samma gärning.²⁰ Enligt regeringens mening torde det dock vara mycket ovanligt att det i praktiken uppstår ett behov av att dela upp prövningen i två rättegångar. Eftersom bevitnandet normalt kommer att omfattas av ett skyndsamhetskrav enligt 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) kommer det knappast att bli aktuellt med en handläggning där grundbrottet prövas i en tidigare rättegång. Dessutom framstår det enligt regeringens mening inte som sannolikt att det faktum att det funnits ett barn närvarande vid gärningen inte uppmärksam-

¹⁷ Ibid. s. 17.

¹⁸ Ibid. s. 20.

¹⁹ Ibid. s. 27.

²⁰ Ibid. s. 19.

mas under utredningen. Propositionen lämnar ett visst, dock tämligen begränsat utrymme för de rättstillämpande myndigheterna att avgöra hur handläggningen ska ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.²¹

En ytterligare förutsättning för att ansvar för barnfridsbrott ska föreligga är att gärningen har begåtts med uppsåt. Det är tillräckligt med likgiltighetsuppsåt. Uppsåtet omfattar både grundbrottet och att det funnits ett barn som har bevittnat gärningen.²²

Innan barnfridsbrottet infördes i svensk rätt var det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar brott i nära relation mycket begränsat. Dessa barn har tidigare inte ansetts ha blivit utsatta för något brott och har därför inte haft ställning som målsägande. Detta har medfört att de varken har haft rätt till skadestånd eller målsägandebiträde. Under vissa förutsättningar har de dock haft rätt till en särskild brottsskadeersättning från staten enligt reglerna i brottsskadelagen (2014:322).²³ I barnfridsbrottet får det bevittnande barnet målsägandestatus vilket innebär att barnet har rätt till en särskild företrädare eller ett målsägandebiträde. Brottets införande innebär vidare att barn som bevittnar brott kan få rätt till skadestånd från gärningsmannen enligt skadeståndslagens bestämmelser på samma sätt som målsäganden i övriga brott. Brottsoffermyndigheten har uttalat, i linje med vad som framgår av förarbetena, att straffvärdet för barnfridsbrott bör vara lika högt som för det grundbrott som barnet bevittnat. Kränkningersättningen till de utsatta barnen bör som utgångspunkt därför vara i paritet med den kränkningersättning som målsäganden till grundbrottet är berättigad till.²⁴

Barnfridsbrottet syftar alltså till att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar våld och andra brottsliga gärningar mellan närstående. Dessa barn har ansetts vara särskilt utsatta och utgör en skyddsvärd grupp som behöver synliggöras inom rättsväsendet.²⁵

²¹ Ibid. s. 27 f.

²² Ibid. s. 27.

²³ Ibid. s. 34 f.

²⁴ Brottsoffermyndigheten (2022).

²⁵ Prop. 2020/21:170 s. 50.

2.2 Innan införandet av barnfridsbrottet

2.2.1 Tidigare diskussioner om en kriminalisering

Innan barnfridsbrottet infördes i svensk rätt fanns det inte någon straffrättslig bestämmelse som uttryckligen tog sikte på barn som bevittnar våld eller andra brottsliga gärningar mellan närstående. Dock hade frågan om hur skyddet för barn som bevittnar våld i nära relation kunde stärkas varit uppe för diskussion under en längre tid. Kommittén mot barnmisshandel behandlade frågan i sin utredning SOU 2001:72 *Barnmisshandel - att förebygga och åtgärda*, men gjorde vid tiden för utredningen bedömningen att en generell kriminalisering av psykisk misshandel av barn inte ansågs nödvändig. I den efterföljande propositionen 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.* gjorde regeringen samma bedömning.²⁶ Utredningen resulterade i stället i bland annat straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB.²⁷ En kriminalisering av barns bevittnande av våldsbrott mellan närstående diskuterades igen i en proposition 2005 i samband med att en rätt till brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen infördes. Regeringen hänvisade där till förarbetena till införandet av straffskärpningsgrunden och menade att det inte var nödvändigt att göra en annan bedömning i frågan. Någon kriminalisering skedde således inte.²⁸

2.2.2 Tidigare reglering

Det var alltså inte straffbelagt att låta barn *bevittna* våld och andra brottsliga gärningar mellan närstående innan barnfridsbrottet infördes i svensk rätt. Frågan om det kunde utgöra ofredande enligt 4 kap. 7 § BrB att låta ett barn *bevittna* övergrepp i hemmet har prövats av HD. I rättsfallet NJA 2005 s. 712 kom domstolen dock fram till att barns bevittnande av brott mellan närstående inte utgjorde ofredande i straffrättslig mening.

²⁶ Ibid. s. 11 f.

²⁷ Prop. 2002/03:53 s. 68.

²⁸ Prop. 2005/06:166 s. 22 ff.

Det fanns emellertid ett visst, om än mycket svagt, straffrättsligt skydd. Under vissa förutsättningar, dock mycket begränsade, kunde rekvisiten för misshandel enligt 3 kap. 5 § BrB vara uppfyllda. År 2006 infördes även en bestämmelse i 9 § brottskadelagen som gjorde det möjligt för barn som bevittnat våld att få ekonomisk ersättning från staten om brottet varit ägnat att skada barnets trygghet och förhållande till en närstående. Denna bestämmelse ansågs inte längre nödvändig när barnfridsbrottet infördes och upphävdes genom lag (2021:399).²⁹

2.2.3 Barnkonventionen

Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling år 1989 och ratificerades av Sverige år 1990. Konventionen är rättsligt bindande och innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. Sveriges ratificering av konventionen innebar en skyldighet för staten att tillvarata barnens rättigheter i enlighet med de krav som konventionen ställer.³⁰

Konventionen innehåller ett antal artiklar som reglerar just barns bevittnande av våld. Enligt artikel 19 ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barn mot alla typer av fysiskt eller psykiskt våld, skada, övergrepp, vanvård eller försumlig behandling då barnet befinner sig i föräldrarnas, vårdnadshavares eller annan vuxen persons omsorg.³¹ Barnrättskommittén har i sin allmänna kommentar till artikel 19 anfört att barns bevittnande av våld i hemmet utgör en form av psykiskt våld.³² Vidare ska konventionsstaterna enligt artikel 12 tillförsäkra att alla barn bereds tillfälle att höras i samtliga domstolsförfaranden och andra administrativa förfaranden som rör dem.³³

Barnrättskommittén riktade år 2015 kritik mot Sverige för att svensk lagstiftning inte erbjöd barn som bevittnat våld mellan närstående tillräckligt starkt skydd. Kort därefter tillsattes därför en särskild utredning som fick i

²⁹ Prop. 2020/21:170 s. 11 f.

³⁰ Prop. 1989/90:107 s. 5.

³¹ Prop. 2020/21:170 s. 11.

³² CRC/GC/C/13, punkt 21.e.

³³ Prop. 2020/21:170 s. 11.

uppdrag att kartlägga hur tillämpningen av lagar och andra föreskrifter inom särskilt angivna områden, däribland barns bevitnande av våld inom familjen, överensstämde med barnets rättigheter enligt barnkonventionen. Utredningens slutbetänkande, SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag*, pekade på att ratificeringen av barnkonventionen inte var tillräcklig för att tillgodose barnens rättigheter och lade fram ett förslag om en inkorporering av konventionen i svensk rätt.³⁴ Regeringen lade därefter fram proposition 2017:18/186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter* i vilken den anförde att svensk lagstiftning till skydd för barn som bevitnar våld mellan närstående var bristfällig och inte nådde upp till de krav på skydd som barnkonventionen ställde i detta hänseende.³⁵ Propositionen antogs av riksdagen och sedan den 1 januari 2020 gäller FN:s barnkonvention som lag i Sverige.³⁶

Barnrättskommittén anförde vidare i sin kritik mot den svenska lagstiftningen att avsaknaden av en straffrättslig reglering mot att låta barn *bevitna* våld mellan närstående innebar att Sverige inte uppfyllde sin skyldighet att skydda barn från att utsättas för psykiskt våld enligt artikel 19 i barnkonventionen. Kommittén pekade även på att en reglering där vårdnadshavare kunde hindra ett barn från att höras i ett potentiellt domstolsförfarande inte var förenlig med barnkonventionens artikel 12.³⁷ Kommittén rekommenderade därför Sverige att även ge barn som bevitnar brott mellan närstående status som brottsoffer i straffrättslig mening samt erbjuda dessa barn ett mer omfattande skydd i rättsprocesser i form av en rätt till målsägandebiträde och ökade möjligheter till ersättning.³⁸

2.2.4 Vägen till lagstiftningen

Mot bakgrund av att barnkonventionen inte hade fått det genomslag i rättstillämpningen som var tänkt beslutade regeringen under 2018 att tillsätta en utredning för att se över möjligheterna att ge barn som bevitnar våld eller

³⁴ SOU 2016:19 s. 19.

³⁵ Prop. 2017/18:186 s. 122 f.

³⁶ Lag (2018:1197).

³⁷ SOU 2019:32 s. 174.

³⁸ CRC/C/SWE/CO/5, punkt 59-60.

andra brottsliga handlingar mellan närstående ett utökat straffrättsligt skydd.³⁹ Utredningen presenterade sitt slutbetänkande SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*. Denna ledde till regeringens proposition 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott*.

Utredningen presenterade omfattande statistik gällande barn som bevittnar våld. Det finns omkring 2,2 miljoner barn i Sverige. Av förarbetena till bestämmelsen om barnfridsbrott framgår att flera studier visar att ungefär vart tionde barn i Sverige någon gång upplevt våld mellan närstående. I absoluta tal innebär det ungefär 220 000 barn. När våld utövas mellan vuxna i hem där det finns barn är det dessutom mycket vanligt att våldet utövas i barnets närvaro.⁴⁰ Det kan exempelvis innebära att barnet befinner sig i det hus där våldet sker eller i det rum där våldet pågår. Det kan även innebära att barnet försöker gå emellan sina föräldrar för att stoppa våldet. Det våld som barn bevittnar kan ha olika karaktär och behöver inte vara livshotande eller dödligt för att upplevas som allvarligt och skrämmande för barnet. Även hot, kränkningar och kontrollerande beteenden kan ha samma negativa påverkan på ett barn som fysiskt våld.⁴¹

Vidare framgår det av utredningen att det för barn är förknippat med allvarliga risker att *bevittna* våld mellan närstående. Forskning visar att barn som bevittnar våld mellan sina föräldrar i högre utsträckning riskerar att drabbas av bland annat ångest, nedstämdhet och posttraumatisk stress, än barn som inte bevittnar sådant våld.⁴² Barnet tenderar att se den förälder som utför den brottsliga gärningen som en hotfull angripare och den andra föräldern som ett utsatt offer, något som riskerar att skada barnets anknytning till båda föräldrarna.⁴³ Vissa forskare är av uppfattningen att det kan vara mer psykiskt skadligt för ett barn att uppleva våld i familjen än att själv utsättas för våld.⁴⁴ Yngre barn löper dessutom större risk än äldre barn att visa negativa

³⁹ SOU 2019:32 s. 3.

⁴⁰ Ibid. s. 55.

⁴¹ Ibid. s. 57.

⁴² Prop. 2020/21:170 s. 10.

⁴³ Ibid. s. 59.

⁴⁴ Ibid. s. 10.

reaktioner av upplevt våld i hemmet eftersom de generellt är närmare sina omsorgspersoner och har svårt att distansera sig från våldet.⁴⁵

Med hänsyn till Sveriges skyldigheter enligt barnkonventionen, de konsekvenser barn som bevittnar våld och andra brott riskerar att drabbas av samt att det tidigare straffrättsliga skyddet för dessa barn var mycket bristfälligt ansågs en kriminalisering nödvändig. Mot denna bakgrund antog riksdagen regeringens proposition och barnfridsbrottet infördes i svensk rätt den 1 juli 2021.⁴⁶

⁴⁵ SOU 2019:32 s. 59.

⁴⁶ Prop. 2020/21:170 s. 5.

3 Rekvisitet *bevittna*

3.1 Rekvisitet *bevittna* i förarbetena

En förutsättning för straffansvar för barnfridsbrott är att barnet har bevittnat den brottsliga gärningen som utgör grundbrottet. Uttrycket *bevittna* bör enligt förarbetena till brottet förstås så att barnet ska ha sett eller hört grundbrottet begås. För att barnet ska anses ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås krävs att barnet på något sätt har uppfattat händelseförloppet genom att se eller höra något moment i gärningen som gör den straffbar, till exempel att det förekommit våld eller hotfulla uttalanden. Det är däremot inte nödvändigt att barnet har bevittnat hela händelseförloppet.⁴⁷

Utredningen pekade i sitt slutbetänkande på att begreppet *bevittna* är väl etablerat i den praxis som har utvecklats av Brottsoffermyndigheten.⁴⁸ Begreppet har även ansetts vara väl inarbetat i det juridiska språkbruket i flera lagstiftningsärenden. Att ordet *bevittna* föreslås omfatta både att se och höra en händelse avviker enligt regeringens mening inte heller från hur ordet används i dagligt språkbruk.⁴⁹ Regeringen delade därför, i likhet med majoriteten av remissinstanserna, utredningens bedömning att begreppet *bevittna* bör användas i bestämmelsen. Några remissinstanser var dock av uppfattningen att uttrycket *bevittna* inte var lämpligt och föreslog i stället uttrycket *uppleva*. Till exempel menade *Barnens rätt i samhället* att begreppet *bevittna* riskerar att leda till att barn som utarbetar en strategi för att undvika att se eller höra våldet, men ändå förstår att något inträffar, inte får något skydd av straffbestämmelsen.⁵⁰ Det kan anmärkas att även Carolina Överlien, som har utfört studier kring barn som upplever våld i hemmet, i sina studier har uttryckt att barn upplever våld på fler sätt än att se eller höra det. Barn påverkas negativt även av att ha på känn att våld är nära förestående eller av att se

⁴⁷ Prop. 2020/21:170 s. 23 f.

⁴⁸ Ibid. s. 24.

⁴⁹ SOU 2019:32 s. 195.

⁵⁰ Prop. 2020/21:170 s. 23.

följderna av brottet.⁵¹ Regeringen ansåg dock att en avgränsning var nödvändig eftersom en formulering av bestämmelsen helt utifrån barnets upplevelse inte skulle uppfylla de krav som legalitetsprincipen ställer upp på en tydlig strafflagstiftning.⁵²

Det kan anmärkas att Lagrådet i sitt yttrande konstaterade att ett avgörande rekvisit i bestämmelsen är att barnet har bevittnat grundbrottet och att tillämpningen av detta rekvisit skulle kunna möta svårigheter. Lagrådet påpekade därför betydelsen av att ytterligare utveckla begreppet i bland annat författningskommentaren vilket också kom att ske i propositionen.⁵³

Det är alltså inte tillräckligt att barnet endast ser följderna av brottet, såsom exempelvis blåmärken på en närstående, för att rekvisitet *bevittna* ska anses vara uppfyllt. Regeringen framhåller dock i propositionen att barn som lever i hem där våld eller andra brottsliga gärningar förekommer drabbas hårt även om de inte ser eller hör när gärningen sker. Barn påverkas negativt av känslan att våldsamheter är nära förestående och att uppleva följderna av ett brott. Enligt regeringen talar detta i viss mån för att uttrycket *bevittna* i betydelsen sett eller hört är alltför snävt. Däremot är kraven på att en straffbestämmelse på ett tydligt sätt avgränsar det straffbara beteendet högt ställda. Någon form av avgränsning har därför ansetts nödvändig och alla former av upplevelser av brottets konsekvenser kan inte omfattas av bestämmelsen.⁵⁴

Några få remissinstanser ansåg att det borde vara tillräckligt att det föreligger en risk för att barnet kan komma att *bevittna* ett brott för att rekvisitet ska vara uppfyllt. Regeringen menade dock att en sådan kriminalisering skulle vara alltför långtgående eftersom det då skulle räcka med att barnet endast befinner sig i huset när gärningen sker. Enligt regeringens uppfattning bör kriminaliseringen därför inte utsträckas till att omfatta risken för bevittnande.⁵⁵

⁵¹ Överlien (2012) s. 22.

⁵² Prop. 2020/21:170 s. 23.

⁵³ Ibid. s. 64.

⁵⁴ Ibid. s. 23.

⁵⁵ Ibid. s. 24.

Det konstateras i propositionen att barn som är medvetna om att våld eller andra brottsliga handlingar är nära förestående kan utveckla skyddsmekanismer för att slippa höra när föräldrarna eller andra till barnet närstående personer bråkar. Det kan också förekomma, såsom vissa remissinstanser framfört, att gärningspersonen eller offret för grundbrottet placerar barnet i ett annat rum eller förser det med hörlurar när en våldsamt situation är på väg att uppstå. I den situationen att barnet själv vidtagit åtgärder för att slippa *bevittna* brottet men stannat kvar i hemmet är regeringen av uppfattningen att omständigheterna bör vara sådana att barnet som huvudregel ska anses ha bevittnat gärningen. Även i den andra situationen kan omständigheterna vara sådana att barnet, trots gärningspersonens eller offret för grundbrottets åtgärder, kan anses ha bevittnat gärningen, i varje fall dess inledande skede. Det blir i många situationer en bevisfråga om vad barnet kan anses ha sett eller hört.

Det krävs inte att barnet har förmåga att ge uttryck för sina upplevelser för att straffansvar ska föreligga. Det är tillräckligt att det kan visas att barnet sett eller hört de moment som gör gärningen straffbar. Ett spädbarn som är i sin mammas famn när mamman blir utsatt för våld ska enligt regeringen anses ha bevittnat brottet. Detsamma gäller ett barn som hör den ena föräldern hota den andra föräldern men som med anledning av exempelvis en intellektuell funktionsnedsättning har svårt att förstå innebörden av hotet. Det följer också av Brottsoffermyndighetens praxis att brottsskadeersättning har betalats ut även till mycket små barn som bevittnat brott men som saknat förmåga att berätta om händelsen. Däremot menar regeringen att det är tveksamt om barnet kan anses ha bevittnat hotet om det framförs på ett språk som barnet inte förstår och det inte heller finns någon omständighet som till exempel ett hotfullt tonläge i anslutning till hotet som barnet kan uppfatta.

Det är inte nödvändigt att barnet befinner sig på samma plats som gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Att barnet exempelvis hör ett hot framföras över telefon omfattas i sammanhanget också av rekvisitet *bevittna*. Slutligen är det inte nödvändigt att det föreligger insikt hos barnet om

att det varit fråga om ett brott som stadgas i bestämmelsen för att straffansvar ska föreligga. Vad som krävs för att barnet ska anses ha sett eller hört gärningen är beroende av vilket grundbrott det är fråga om.⁵⁶

3.2 Praktisk tillämpning av rekvisitet *bevittna* i rättspraxis

3.2.1 B 10451–23

I avgörandet från Svea hovrätt⁵⁷, som redovisas i det följande, har J.C dömts för grov kvinnofridskränkning. Han har även dömts för barnfridsbrott då både han och målsäganden i målet är närstående till ett barn som har befunnit sig i familjens bostad där gärningarna skett vid samtliga gärningstillfällen. De enligt hovrätten klarlagda omständigheterna var i huvudsak följande.

I målet var det fråga om ett barn som endast var ett år gammalt vid tillfället för gärningarna. Domstolen ansåg att den omständigheten att det var fråga om ett så litet barn var allvarlig eftersom barnet på grund av sin ringa ålder inte själv kunnat värja sin personliga integritet.

I det aktuella fallet har samtliga gärningar, däribland misshandel och olaga hot, skett i familjens bostad. Det framgick av utredningen i målet att det var fråga om en mycket liten lägenhet. Dessutom har barnet befunnit sig i bostaden vid samtliga påstådda barnfridsbrott vilket J.C varit medveten om. I fallet föreligger den ovanliga omständigheten att flera av gärningarna finns på film eftersom det fanns övervakningskameror i bostaden. Vid några gärningstillfällen visar övervakningsfilmer att barnet har befunnit sig i det rum där gärningen har skett och då bevittnat brottet genom att se det begås. Vid flera gärningstillfällen har barnet befunnit sig i ett annat rum i lägenheten och det går att höra av ljudet från övervakningsfilmerna att barnet gråter i bakgrunden, något som talar för att barnet uppfattat gärningen genom att

⁵⁶ Ibid. s. 24 ff.

⁵⁷ Svea hovrätt, dom 2023-20-12 i mål nr B 10451–23.

höra den. Den tilltalade har själv uppgett i förhör att barnet ”nog uppfattade den dåliga energin i bostaden men ju inte förstod vad orden han använde betydde”. Som framgår av förarbetena till barnfridsbrottet har domstolen anfört att det är tillräckligt att barnet uppfattar en omständighet som till exempel ett hotfullt tonläge utan att förstå innebörden av hotet. Det måste inte ha förelegat någon insikt hos barnet att det varit fråga om ett brott. I dessa delar fastställde hovrätten tingsrättens dom, dvs. dömde J.C för barnfridsbrott eftersom grundbrotten ansågs styrkta och barnet hade bevittnat dessa.

Vid ett gärningstillfälle skedde en misshandel och ett olaga hot i hallen i lägenheten. Det framgår av den återopade övervakningsfilmen att barnet inte var närvarande i hallen under misshandeln utan befann sig i ett annat rum under tiden gärningen pågick. Av ljudet från övervakningsfilmerna går det inte att höra att barnet gråter eller ger ifrån sig några andra ljud under tiden brottet pågår. Målsäganden, barnets mamma, har även uppgett i förhör att hon inte vet om barnet var vaket. Till skillnad från tingsrätten gjorde hovrätten i denna del bedömningen att det inte ansågs styrkt att barnet var vaket och hörde gärningen. Hovrätten ansåg därför att rekvisitet *bevittna* inte var uppfyllt och frikände J.C från barnfridsbrott i denna del.

3.2.2 B 12254–23

Även detta avgörande är en dom från Svea hovrätt.⁵⁸ I avgörandet har den tilltalade, M.F, dömts för misshandel och olaga hot av sin fru, P.F. Han har också dömts för barnfridsbrott då den tilltalades och målsägandens gemensamma barn bevittnade hotet.

Av utredningen framgår det att barnet befann sig på sitt rum på övervåningen i bostaden under tiden som M.F begick gärningen mot P.F på nedervåningen. Det framgår vidare att barnet hörde bråk från nedervåningen och att det bland annat hörde M.F skrika att han skulle slå ner målsäganden.

⁵⁸ Svea hovrätt, dom 2023-11-14 i mål nr B 12254–23.

Barnet satte då på sig hörlurar med noise cancelling för att slippa höra bråket mellan sina föräldrar. Efter en stund lämnade barnet bostaden genom sitt fönster.

Domstolen konstaterade att barnet inte hade bevittnat hela gärningen utan endast det inledande skedet. Detta eftersom barnet hade satt på sig hörlurar med noise cancelling i syfte att slippa höra händelsen och en stund senare även lämnat bostaden. Vidare anförde domstolen att det inte var nödvändigt att barnet hade bevittnat hela händelseförloppet för att de objektiva rekvisiten för barnfridsbrott skulle vara uppfyllda så länge barnet uppfattat det moment som gör gärningen straffbar. M.F frikändes dock från åtalet för barnfridsbrott i tingsrätten, eftersom det inte ansågs styrkt att han hade haft uppsåt till att barnet befann sig i bostaden. Hovrätten gjorde samma bedömning som tingsrätten vad gäller frågan om bevittnande, dvs. att barnet hade bevittnat gärningen. Hovrätten fann däremot att M.F hade haft erforderligt uppsåt och dömde honom för barnfridsbrott.

Domstolarnas bedömning överensstämmer med uttalandena i förarbetena. Precis som både hovrätten och tingsrätten konstaterar är det inte ett krav att ett barn har bevittnat hela händelseförloppet för att rekvisitet ska anses uppfyllt. Nödvändigt är, precis som domstolarna också redogör för, att barnet på något sätt har uppfattat händelsen genom att se eller höra de moment i gärningen som gör den straffbar, i detta fall hotfulla uttalanden. När barnet själv vidtar åtgärder för att slippa *bevittna* brottet men stannar kvar i hemmet bör omständigheterna många gånger vara sådana att barnet, trots att han eller hon försökt freda sig, kan anses ha bevittnat gärningen eller i vart fall dess inledande skede genom att höra den.

M.F överklagade hovrättens dom men HD har beslutat att inte meddela prövningstillstånd i målet. Hovrättens dom har alltså därför vunnit laga kraft.

3.2.3 B 2194–23

I detta avgörande från Hovrätten för Västra Sverige⁵⁹ var A.A åtalad för två fall av barnfridsbrott. Omständigheterna i fallet var sådana att A.A hade misshandlat sin fru G.A i familjens bostad där parets två gemensamma barn befann sig. Trots det frikände hovrätten honom från ett av fallen och dömde honom för endast ett fall av barnfridsbrott.

I fallet befann sig ett av barnen på sitt rum på övervåningen i bostaden när gärningen skedde på nedervåningen. Av de förhör som hållits med barnet framgår det att barnet uppfattade bråk mellan föräldrarna, dock inte att det var fråga om våld. Efter misshandeln kom G.A upp till övervåningen och barnet som då kom ut från sitt rum såg att mamman blödde på läppen. Hovrätten fastställde i denna del tingsrättens dom och frikände A.A för barnfridsbrott. Som skäl för sin bedömning anförde hovrätten att det av utredningen i målet framgick att barnet inte hade sett eller hört själva misshandeln. Barnet hade alltså inte uppfattat något moment i gärningen som gör den straffbar. Barnet såg endast följderna av misshandeln i efterhand vilket inte ansågs tillräckligt för att rekvisitet bevittnande skulle vara uppfyllt. Detta resonemang är i linje med uttalandena i förarbetena.

Parets andra barn, som var två år vid tiden för gärningen, befann sig i samma rum som misshandeln ägde rum, dvs. i direkt anslutning till föräldrarna när våldet utövades. Det framgår dessutom av utredningen att G.A sa ”aj” när slaget träffade henne. Hovrätten har dragit slutsatsen att barnet hörde detta och, trots sin unga ålder, därför uppfattade att G.A fick ont samt att smärtan hade koppling till A.A:s agerande. Hovrätten ansåg det därför vara utrett att barnet uppfattat de moment i gärningen som gjorde den straffbar. Att barnet endast var två år och därför inte visade några tecken på att hon upplevt något obehagligt eller saknade insikt om att det var fråga om ett brott förändrade inte den bedömningen. Genom detta ställningstagande gjorde hovrätten en annan bedömning än vad tingsrätten hade gjort.

⁵⁹ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-09-14 i mål nr B 2194–23.

3.2.4 B 13555–23

I avgörandet har Svea hovrätt⁶⁰ fastställt tingsrättens dom vad gäller miss-handel och ett fall av barnfridsbrott.

I det aktuella fallet har S.K tagit strypgrepp med händerna på sin fru i köket och sedan dragit henne in i sovrummet. Av utredningen framgår det att den tilltalade och målsägandens gemensamma barn befann sig i bostaden när gärningen begicks.

För att S.K skulle kunna dömas för barnfridsbrott konstaterade domstolen att det krävs att barnet har bevittnat den brottsliga gärningen. Detta hade alltså domstolen att ta ställning till eftersom grundbrottet ansågs vara styrkt. Domstolen hänvisade till förarbetena enligt vilka det krävs att barnet har sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Detta förutsätter att barnet på något sätt har uppfattat händelseförloppet genom att se eller höra de moment i gärningen som gör den straffbar, i detta fall det våld som förekommit. Det är däremot inte nödvändigt att barnet har bevittnat hela händelseförloppet.

Av de omständigheter som framkommit i målet gjorde tingsrätten bedömningen, vilken hovrätten anslöt sig till, att det inte var styrkt att barnet hade bevittnat det inledande strypgreppet som S.K tagit om målsägandens hals i köket. Det var därför inte bevisat att barnet sett, hört eller på annat sätt bevittnat strypgreppet i det första skedet av händelseförloppet. I förhör hade barnet dock uppgett att hon sett S.K sitta över målsäganden i sängen i sovrummet. Det rådde enligt domstolen osäkerhet kring om det då hade utövats något våld som barnet sett. Det kunde enligt domstolen inte med säkerhet sägas att barnet i detta skede hade bevittnat ett strypgrepp. Eftersom det var strypgreppet som utgjorde grunden för den brottsliga gärningen ansåg domstolen att barnet inte hade bevittnat gärningen på det sätt som krävs för att ansvar för barnfridsbrott skulle kunna bli aktuellt. Åtalet för barnfridsbrott ogillades därför.

⁶⁰ Svea hovrätt, dom 2023-12-08 i mål nr 13555–23.

4 Analys

Innan barnfridsbrottet infördes i svensk rätt den 1 juli 2021 var det inte kriminaliserat att låta barn *bevittna* våld och andra brottsliga gärningar mellan närstående. Dock hade frågan hur det straffrättsliga skyddet kunde stärkas för barn som bevittnar våld diskuterats vid flera tillfällen tidigare. Mot bakgrund av Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen och de allvarliga konsekvenser som riskerar att drabba barn som bevittnar våld och andra brottsliga gärningar, ansågs en kriminalisering till slut nödvändig. Syftet med införandet av barnfridsbrottet var att stärka skyddet för barn som bevittnar våld mellan närstående och att ge dessa barn ställning som målsägande inom rättsväsendet. Remissinstanserna ställde sig positiva till lagförslaget. Några remissinstanser var dock kritiska till utformningen av rekvisitet *bevittna* och menade att det var alltför snävt. Även Lagrådet påpekade att begreppet *bevittna* skulle kunna föranleda tillämpningssvårigheter. Detta ledde till att regeringen i propositionen valde att ytterligare utveckla vad som avsågs med begreppet. I detta avslutande kapitel kommer jag att analysera huruvida utformningen av och vägledningen för rekvisitet *bevittna* i förarbetena överensstämmer med domstolarnas tillämpning av rekvisitet i praxis.

Barnfridsbrottet utgör alltså ett förhållandevis nytt brott och källorna som behandlar brottet är därför begränsade. Det finns inte något avgörande från HD som tar direkt sikte på tillämpningen av bestämmelsen om barnfridsbrott. Det faktum att HD inte har meddelat prövningstillstånd beträffande något fall rörande barnfridsbrott tyder på att underinstanserna i de mål som har överklagats i vart fall inte har tillämpat bestämmelsen felaktigt.

I de hovrättsdomar som har analyserats närmare har domstolarna fört resonemang kring rekvisitet *bevittna* och om det kan anses vara uppfyllt. Omständigheterna i avgörandena skiljer sig något åt. Exempelvis har barnet eller barnen i några av fallen uppfattat grundbrottet genom att befinna sig i samma rum och se det begås medan barnen i andra fall har uppfattat gärningen genom att höra den från ett annat rum. Undersökningen är baserad på

en kvalitativ metod och det är därför inte möjligt att dra någon generell slutsats huruvida domstolarnas tillämpning av rekvisitet *bevittna* överensstämmer med uttalandena i förarbetena. Utifrån de avgöranden som har analyserats närmare kan dock konstateras att domstolarnas tillämpning av rekvisitet stämmer väl överens med de vägledande uttalandena i förarbetena. Detta tyder på att lagstiftaren har gett rekvisitet i bestämmelsen en tillräckligt klar och preciserad innebörd och att domstolarna har tillämpat rekvisitet på det sätt som varit avsett. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv stämmer detta väl överens med kravet på förutsebarhet.

Att ett barn har bevittnat grundbrottet innebär alltså att barnet ska ha sett eller hört brottet begås. I två av hovrättsavgörandena tydliggörs det att det däremot inte är nödvändigt att barnet ska ha sett eller hört hela händelseförloppet. Enligt förarbetena krävs det dock i en sådan situation att barnet har uppfattat den del av händelseförloppet som utgör det straffbara momentet i den brottsliga gärningen. Den omständigheten att ett barn har vidtagit egna åtgärder för att slippa höra ett pågående olaga hot har inte inneburit att det inte varit fråga om barnfridsbrott. Däremot har det inte ansetts tillräckligt att ett barn har uppfattat moment som varit obehagliga men inte i sig straffbara om barnet inte också har bevittnat det straffbelagda våldet. En slutsats är att domstolarna gör en förhållandevis restriktiv tolkning av vad som framgår av förarbetena. En konsekvens av detta kan vara att flera fall där barn drabbas av förekomsten av våld i hemmet inte omfattas. Å andra sidan tillgodoses kravet på förutsebarhet genom en sådan tillämpning.

Domstolarna har gjort bedömningen att även mycket små barn kan *bevittna* brott vilket överensstämmer med vad som framgår av förarbetena. Av avgörandena kan även utläsas att domstolarna följer de förarbetsuttalanden som säger att det inte är nödvändigt att det föreligger insikt hos barnet om att det varit fråga om ett brott eller att barnet kan berätta om sin upplevelse i efterhand. Det har i praxis inte ansetts tillräckligt att det har funnits en risk för att barnet har uppfattat grundbrottet utan det har för en fällande dom krävts att detta ansetts styrkt. Även en sådan tillämpning är i linje med förarbetena. Min slutsats av detta är att det finns en tydlig risk att det kan vara svårt att

bevisa att barnet faktiskt har uppfattat gärningen, särskilt när det gäller små barn som inte kan berätta om sina upplevelser i efterhand. Detta åskådliggörs i den dom där förekomsten av övervakningskameror blev avgörande. Övervakningskameror i bostäder är ovanligt och utan filmerna hade det sannolikt inte gått att bevisa att barnet varit vaket och reagerat på våldet. Enbart risken för detta hade inte varit tillräcklig för att barnfridsbrott skulle föreligga. Det kan alltså konstateras att det finns en uppenbar risk att många fall av barnfridsbrott inte leder till fällande dom på grund av bevissvårigheter.

Det kan anmärkas, i enlighet med vad några av remissinstanserna framförde, att rekvisitet är snävt och inte omfattar alla situationer där barn drabbas av att det förekommer våld eller andra brottsliga gärningar i hemmet. Av de rättsfall som har analyserats går det att utläsa att barn upplever våld på fler sätt än att se och höra det. De barn som exempelvis upplever följderna av våld mellan närstående har inte något straffrättsligt skydd, trots att forskningen visar att även dessa barn påverkas negativt. Det kan därför diskuteras huruvida syftet med bestämmelsen, att stärka skyddet för barn som lever i utsatthet, kan anses vara uppfyllt. Detta måste emellertid ställas mot kravet på att en straffrättslig bestämmelse tydligt avgränsar det straffbara beteendet med hänsyn till kravet på förutsebarhet. Det hade dock varit önskvärt att HD prövar ett fall där ett barn enbart uppfattat följderna av hot eller våld och också förstått att det varit fråga om en sådan situation. På så sätt hade HD kunnat ge vägledande uttalanden kring möjligheterna att något utvidga innebörden av begreppet *bevittna*.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2001:72 Barnmisshandel, att förebygga och åtgärda.

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.

Propositioner

Prop. 1989/90:170 om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2005/06:166 Barn som bevittnat våld.

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.

Prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott.

Övriga källor

Brottsoffermyndigheten, 'Beslut om ersättningsnivåer till barn som utsatts för barnfridsbrott', 2022-03-12, tillgänglig på <<https://www.brottsoffermyndigheten.se/om-oss/aktuellt/nyheter/beslut-om-ersattningsnivaer-till-barn-som-utsatts-for-barnfridsbrott/>> (besökt (2023-12-17)).

UN Committee on the Rights of the child (CRC), *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden*, CRC/C/SWE/CO/5, 2015-03-06.

UN Committee on the Rights of the child (CRC), *General comment No. 13 (2011) – The right of the child to freedom from all forms of violence*, CRC/C/GC/13, 2011-04-18.

Litteratur

Broberg, Anders; Almqvist, Linnea; Axberg, Ulf; Grip, Karin; Almqvist, Kjerstin; Sharifi, Ulrika; Cater, Åsa K; Forsell, Anna; Eriksson Maria; Iversen, Clara (2011), *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma: Resultat från en nationell utvärdering*. Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i, Nääv, Maria; Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Lund, Studentlitteratur AB.

Munck, Johan (2014), 'Rättskällor förr och nu'. Juridisk publikation, jubileumsnummer 2014 s. 199–208.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod, argumentation och språk*. 5 uppl., Stockholm, Nordstedts Juridik AB.

Schultz, Mårten (2022), 'Brottsofferersättningarnas utveckling – reflektioner utifrån ett exempel.' SvJT s. 753–758.

Wallin, Marie (2022), *Sexualbrotten och brotten kvinnor – En praktisk vägledning*. 1 uppl., Stockholm, Nordstedts Juridik AB.

Överlien, Carolina (2012), *Våld i hemmet – Barns strategier*. 1 uppl., Malmö, Gleerups Utbildning AB.

Rättsfallsförteckning

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-09-23 i mål nr B 2194–23.

Svea hovrätt, dom 2023-10-12 i mål nr B 10451–23.

Svea hovrätt, dom 2023-11-14 i mål nr B 12254–23.

Svea hovrätt, dom 2023-12-08 i mål nr B 13555–23.